

ПРОБЛЕМА ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У КОНТЕКСТІ ПОЛІКУЛЬТУРНОСТІ КРИМСЬКОГО РЕГІОНУ

Стаття присвячена ролі освітньої діяльності у цілісній системі професійної підготовки майбутнього фахівця в умовах полікультурності Кримського регіону. Розглянуто сутність поняття "освіта", взаємозв'язок культури й освіти, її культурно-гуманістичні функції. Виділено основні наукові підходи щодо категорії "освіта": аксіологічний, системний, процесуальний.

У поліетнічній державі, якою є Україна, проблема міжнаціональних відносин за всіх часів залишалася актуальною. Особливої гостроти вона набуває у Кримському регіоні, де в умовах історично тривалої взаємодії православ'я, ісламу, змішаного розселення етносів інтенсивно і суперечливо протікають міжетнічні процеси, зумовлені тривалою акультурацією та асиміляцією.

Регіон, як відомо, – це частина країни, що представляє собою цілісну соціально-економічну систему, яка характеризується спільністю економічного і духовного життя, загальною історичною минувшиною, культурною і соціальною своєрідністю. Регіон – це простір, у якому відбувається соціалізація людини, формування, збереження і трансляція норм способу життя, збереження і розвиток (або навпаки) природних і культурних багатств. Кожна країна об'єктивно (географічно) і суб'єктивно (у свідомості її жителів) є сукупністю територій-регіонів, що різняться між собою.

Вплив регіональних умов на соціалізацію має різний характер і визначається поряд з характерними рисами розвитку регіону:

- природно-географічні особливості регіону (ландшафт, клімат, корисні копалини і т.д.) багато в чому визначають ступінь його урбанізації, характер економіки, кількість і міру стабільності населення, тобто опосередковано впливають на багато аспектів соціалізації жителів;
- соціально-географічні особливості регіону містять у собі щільність населення, характер поселень (міра урбанізації), традиційні заняття жителів, а також близькість-віддаленість від інших регіонів і засоби повідомлення всередині регіону та з іншими регіонами. Ці особливості певним чином впливають на соціалізацію особистості підростаючого покоління, становлення майбутніх фахівців у сфері професійної діяльності;
- соціально-економічні особливості регіону – це тип і характер виробництва на його території, перспективи розвитку регіону, професійний склад жителів і рівень їхнього життя, економічні зв'язки з іншими регіонами (а часом і з іншими країнами), що в першу чергу відбивають відкритість як суспільства, держави, так і його складової – системи утворення.

У сучасній соціокультурній ситуації метою освітнього процесу ВНЗ стає підготовка фахівця – громадянина і патріота, здатного жити і працювати в умовах полікультурного суспільства, який володіє сучасними професійними знаннями, розуміє людей інших національностей, уміє з ними працювати, тобто сформувати професіонала, людину з високою духовно моральною позицією [1: 22].

Мета дослідження полягає у виявленні різних наукових позицій та підходів до проблеми освіти й освітньої діяльності у полікультурному контексті з тим, щоб обґрунтувати специфіку досліджуваного феномена.

Філософи, культурологи, психологи і педагоги (В.А. Болотов, Є.П. Белозерцев, Б.С. Гершунський, Н.Б. Крилова, Ю.П. Поваренков, Н.К. Сергєєв, Є.Н. Шиянов, О.К. Філатов, Д.В. Чернилевський та інші) єдині у своїй думці щодо необхідності підвищення ролі освітньої діяльності студента в цілісній системі його професійного становлення, яка передбачає ефективну взаємодію з людьми різних національностей.

Однак аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми теорії і практики освітньої діяльності засвідчив, що багато з її аспектів вимагають конкретизації у контексті соціально-економічної і полікультурної ситуації Кримського регіону, що ставить нові, досить високі вимоги до підготовки майбутнього фахівця, до рівня його конкурентноздатності і психолого-педагогічної готовності до роботи у міжкультурному просторі.

Як відзначає А.М. Шими́на, освіту як специфічну діяльність людини відрізняє від природного процесу (наприклад, видоутворення) те, що вона пов'язана з культурно зумовленим і соціально значимим процесом зміни його можливостей [2: 51]. Отже, заданого від природи людського буття недостатньо, і природні задатки необхідно розвивати, додаючи їм нову, надприродну форму, – людський образ, у якому вміння толерантної взаємодії повинні стати провідними.

А.М. Новиков пояснює сутність терміна, звертаючись до етимології слова "образ", тобто "освіта – це створення в людини образу навколишнього світу і самої людини, свого "Я" у цьому світі" [3: 166].

А.М. Шими́на вважає, що освіту одночасно можна трактувати і як процес "оформлення" конкретної особистості і як історичний процес людства: "освіта є умовою безперервності історії, реальним буттям соціальної пам'яті. Вона забезпечує зв'язок між поколіннями, матеріалізує зв'язок між минулим і майбутнім" [2: 14].

З цього боку науковець підкреслює значимість освіти для розвитку всього соціуму, а з іншого відзначає, що вона, у свою чергу, є основою для розвитку людини: "У системі освітньої діяльності здійснюється друге народження людини, що протікає за законами і нормами соціального світу" [2: 8]. А.М. Шими́на пропонує

розглядати категорію "освіта" як процес творення або формування людини відповідно до образу, визначеного ідеалом, що складається залежно від усієї сукупності умов і передумов соціокультурного історичного розвитку суспільства.

Нам найбільше імпонує ця позиція, відповідно до якої онтологія освіти виходить за межі чисто професійної діяльності і виявляється тісно поєднаною із соціумом, історією і культурою конкретного регіону, країни. Таким чином, підкреслюється не тільки вузькопрофесійна значимість освіти, але і її роль у діалектичному процесі всього людського існування, у формуванні полікультури особистості майбутнього фахівця.

Аналіз філософських праць у сфері освіти і культурології освіти дозволив нам зробити такі висновки:

1) складність освіти пов'язана, з одного боку, зі складністю зовнішнього для людини світу, а з іншого – з багатством внутрішнього, духовного світу особистості, яка розвивається і співвідносить себе з навколишнім соціумом, його полікультурністю;

2) відповідальність освітньої діяльності включає відповідальність освіченої особистості перед собою і перед навколишнім світом у всіх його проявах (людьми різних культур, природою, суспільством).

Сутність освітнього процесу людини визначається існуванням мікро- і макросвіту, історико-філософським розвитком суспільства і безпосередньо пов'язаний з його культурними основами і нормами. С.Й. Гессен писав: "Освіта є ніщо інше, як індивідуальна культура" [4: 130].

І.Б. Котова, Є.Н. Шиянов, Л.П. Бусва, В.Б. Миронов, В.А. Петровський, Е.Д. Дніпров, П.Г. Щедровський, А.М. Шимина та інші виділяють наступні культурно-гуманістичні функції освіти:

- розвиток духовних сил, творчих здібностей і умінь, що дозволяють людині гідно організувати свою життєдіяльність;
- формування моральної відповідальності в ситуаціях адаптації до полікультурності регіону проживання;
- забезпечення можливостей для особистісного і професійного росту, самореалізації студентів через взаємодію з представниками різних культур і етносів;
- оволодіння засобами, необхідними для досягнення інтелектуально-моральної волі, особистої автономії, особистісного змісту дій і вчинків відповідним традиціям як "власної", так і "іншої" культури;
- створення умов для саморозвитку творчої індивідуальності особистості майбутнього фахівця і розкриття його духовно-морального та професійного потенціалу.

Вважаємо за необхідне доповнити цей перелік ще однією функцією, яка необхідна для підготовки студентів до роботи в умовах полікультурного регіону, – навчання майбутніх фахівців ефективної професійної діяльності з урахуванням толерантності міжособистісної взаємодії з людьми різних національностей і культур у всіх сферах суспільного виробництва.

Ці функції підтверджують ідею про те, що освіта виступає не тільки засобом трансляції культури, але і стає умовою освіти творчої особистості, яка саморозвивається, здатної органічно ввійти в полікультурне регіональне/національне і світове співтовариство. Відзначимо, що ці функції освіти докладніше описані у науковій літературі з проблеми теоретичних основ освітньої діяльності студентів в умовах полікультурності Кримського регіону.

Розглядаючи взаємозв'язок освіти і культури, не можна не погодитися із С.Й. Гессеном, який підкреслює: "Освіта є не що інше, як культура індивіда. І якщо стосовно народу культура є сукупністю невичерпних цілей-завдань, то й стосовно індивіда освіта є невичерпним завданням. Освіта, власне кажучи, ніколи не може бути завершеною" [4: 78].

Визначені характеристики освіти цілком належать і до постановки завдань особистості для себе у плані перетворення системи міжкультурних відносин, традицій, правил поведінки і співробітництва з представниками інших культур, що будуть розглянуті нижче.

Усе це визначає культурологічну спрямованість вищої освіти, набуття якої дозволяє стверджувати, що вона, будучи частиною природи і культури, вимагає постійної діяльності студентів у ній. Аналіз досліджень з культурології утворення засвідчив, що основою процесу входження людини в культуру й у професію є культурна діяльність людини в полікультурному просторі. Саме вона відіграє вирішальну роль у становленні індивідуальності майбутнього фахівця, його толерантній поведінці й надалі у професійному становленні. Усе це дозволяє зробити висновок, що на перше місце в розумінні сутності вищої освіти повинна бути поставлена така організація освітньої діяльності студента, яка набувала б для нього професійно-полікультурного змісту і перетворила б його у повноцінного суб'єкта загальноприйнятих зразків дій людини в полікультурному соціумі.

Аналіз досліджень, присвячених проблемам освіти у вищій школі взагалі, показав, що кожен із дослідників дає своє розуміння терміна "освіта", розкриваючи її специфічні риси, виходячи з власних наукових інтересів. Ми спробували систематизувати різні наукові позиції і представити їх умовно у вигляді чотирьох основних напрямів вивчення "освіти":

По-перше, освіта як цінність (А.І. Арнольдov, У.З. Біблер, Е.В. Бондаревська, Т.С. Георгієва, С.В. Кульневич, О.С. Газман, Н.Б. Крилова, М.М. Князева та інші). Ціннісна характеристика освіти передбачає розгляд трьох взаємозалежних блоків: освіта як цінність державна; освіта як цінність суспільна; освіта як цінність особистісна і культурна.

У цьому напрямку для нас особливо важливою є остання позиція. Справді, освіта як особистісна і культурна цінність має подвійний план. Один пов'язаний із зовнішніми, у першу чергу, матеріальними цінностями, що прямо співвідноситься з необхідністю певного виду освіти в суспільстві, його фінансовим статусом. Другий –

із внутрішніми мотивами і стимулами, що значною мірою залежать від психолого-педагогічної атмосфери, власне, освітнього середовища навчального закладу.

Безсумнівно, що зовнішній і внутрішній плани повинні виступати в єдності, взаємно підсилювати, підтримувати один одного, відповідати освітнім і культурним потребам особистості і забезпечувати педагогічно обґрунтовані способи задоволення цих потреб.

По-друге, освіта як система – це безліч освітніх (різноманітних) закладів, що відрізняються різноманітними характеристиками за рівнем, професійним напрямком і якістю, а саме такими, як гнучкість, динамічність, варіативність, адаптивність, прогностичність, наступність, демократичність та інші.

Л.В. Островська виділяє три функції системи освіти:

- компенсаторну, що ліквідує проблеми в базовій освіті особистості;
- адаптивну, що припускає більш сучасні знання, вимоги як у предметному, так і функціональному плані;
- розвиваючу, що сприяє творчому росту особистості і задовольняє його різноманітні духовні потреби [5: 79]

І хоча цей напрям набагато ширший за межі нашого дослідження, проте завдяки йому ми звернули увагу на те, що система освіти не є замкнутою, жорстко централізованою й упорядкованою, вона є відкритою, здатною реалізацією своїх функцій забезпечити готовність студентів до якісного збагачення знань і вмінь жити в полікультурному суспільстві.

По-третє, освіта – це процес руху до завданої мети шляхом суб'єктивно-об'єктивних дій викладачів і студентів. Освітній процес характеризується цілеспрямованими кроками, ступенями досягнень, що визначені цілями навчання.

І, нарешті, четверте: освіта виступає як результат, як якісна характеристика державного, суспільного й особистісного присвоєння всіх тих цінностей, які набуті в процесі освітньої діяльності і значимі для економічного, морального, інтелектуального стану держави, суспільства, кожної людини зокрема.

На основі проаналізованих вище наукових підходів вважаємо, що освітня діяльність має ніби два шари – зовнішній і внутрішній, хоча зазначимо, що в педагогіці, на відміну від точних дисциплін, усі розподіли і градації мають якщо не умовний характер, то їхні грані часто розпливчасті, перетинаються, взаємодіють. Так і в цьому випадку цей розподіл дуже умовний, тому що в професійній діяльності всі зовнішні прояви прямо пов'язані зі зміною внутрішнього стану учасників міжособистісної взаємодії, тобто з різними сферами діяльності професіонала, що формується, у тому числі й зі сферою його полікультурного спілкування, діяльності і відносин. Отже, зовнішній шар пов'язаний з тим, що освіта – це саме діяльність, а будь-яка діяльність проявляється насамперед в активній творчій роботі людини, спрямованій на перетворення навколишнього світу. Причому кожний з компонентів не тільки перебуває у тісному взаємозв'язку з іншим, але й має безпосередній вихід на конкретну сферу розвитку особистості студента – внутрішній шар освітньої діяльності. Останній містить у собі сфери розвитку особистості студентів, а саме мотиваційно-ціннісну, пізнавально-логічну, діяльну і оцінно-результативну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Слостенін В.А. Суб'єктно-діяльнісний підхід в загальному і професійному освіті. – М.: Магістр-прес, 2000. – 263 с.
2. Шимина А.Н. Філософські основи освіти: Монографія. – Воронеж: Вид-во ВГПУ, 1999. – 145 с.
3. Новиков А.М. Методологія освіти. – М.: Егвест, 2002. – 173 с.
4. Гессен С.И. Основи педагогіки. Введення в прикладну філософію. – М.: Школа-Прес, 1995. – 232 с.
5. Островська Л.В. Концептуальні основи педагогічних технологій в підготовці майбутніх спеціалістів // Початкова школа. – 2003. – №4. – С. 79-83.

Матеріал надійшов до редакції 19.09.2005 р.

Якса Н.В. Проблема освітньої діяльності в контексті полікультурності Кримського регіону.

Стаття присвячена ролі освітньої діяльності в цілостній системі професійної підготовки майбутнього спеціаліста в умовах полікультурності Кримського регіону. Розглядається сутність поняття "освіта", взаємозв'язок культури і освіти, його культурно-гуманістичні функції. Виділяються основні наукові підходи до категорії "освіта": аксіологічний, системний, процедурний.

Yaksa N.V. The problem of educational activity in the context of the Crimean region poly culture.

The article is dedicated to the role of educational activity in the integral system of the professional training of future teachers in the conditions of poly culture of the Crimean region. The essence of the notion of "education", the interconnection of culture and education and its culture-humanistic functions are considered. Basic scientific positions concerning the category of "education", such as: axiological, systematic and procedural are singled out.